

2 Folkemusik

Hvad ser du for dit indre blik, når du hører ordet "folkemusik"? Måske ser du en gruppe folkedansere, som danser til musik fra violin og harmonika eller på de folkeviser, I engang arbejdede med i dansktimerne?

Som man kan høre på ordet, har folkemusik noget med "folket" at gøre. "Folkemusik" kan ses i modsætning til "Elitens musik": den klassiske musiktradition. Folkemusik er i udgangspunktet musik, der er opstået og anvendt blandt almindelige mennesker og videregivet fra mund til mund, fra generation til generation. Betegnelsen dækker over mange former for musik. Den kan være vokal eller instrumental, og ofte vil der være tale om en form for brugsmusik, anvendt til enten hverdag eller fest. I mange tilfælde har musikken stor betydning for det fællesskab eller den sociale sammenhæng, hvori den indgår.

Gymnasieelever danser folkedans i en fællestime

Vi skal nu kigge lidt nærmere på nogle forskellige former for folkemusik. For overskuelighedens skyld afgrænser vi os i første omgang til i at kigge på folkemusikken i Danmark.

De gamle folkeviser

I Danmark har vi en stor skat af folkeviser, som stammer fra middelalderen. Folkevisernes ophav (komponist/tekstforfatter) er ukendt. Viserne har været mundtligt overleveret, men teksterne er senere blevet trykt (fra 1500-tallet og frem). Nogle er overleveret til i dag og er senere blevet indsamlet, optaget og nedskrevet, ikke mindst i 1800-tallet, hvor interessen for sangene var stor.

Folkevisernes tekster fortæller utrolige historier om kærlighed, riddere, hævn, fortryllelser og forbandelser, og de kan være både alvorlige og ofte også ret humoristiske. De har en strofisk form, som regel med en "omkvædslinje" i slutningen af hver strofe, som folk har kunnet synge med på. Resten har været fremført af en forsanger, som har sunget ud fra sin hukommelse. Derfor findes

der ofte mange versioner af samme vise, for noget er blevet glemt, andet er blevet tilføjet, og den enkelte sanger har tilpasset sangene til sin egen stil.

Folkeviserne står i dag trykt i sangbøger, fx i Højskolesangbogen, og bliver regnet som en del af den danske sangskat.

Sangene fra din barndom – og fællessang i mange sammenhænge

Vi kan stadig i dag finde sangtraditioner, som er mundtligt overleveret. Kender du "Nu' det jul igen", "Ride, ride ranke", og "Fastelavn er mit navn"? Der findes masser af rim, remser og børnesange, som er en del af vores folkelige sangtradition. Måske kender du også skålesange som "Han skal leve" og "Vi skåler for vore venner", som bruges til fest mange steder? Man ved sjældent helt præcist, hvor man har lært disse børne- og festsange, men alle kender dem!

Men hvor og hvornår synger vi egentlig fællessang i Danmark i dag? Det kan være, at man møder fællessangen til juleafslutningen i skolen eller som lejlighedssang til familiefesten. Vi har i Danmark en stærk tradition for lejlighedssange, og faktisk er det ikke noget, man kender til andre steder i verden – at man skriver en ny tekst til en kendt melodi for at hylde eksempelvis en konfirmand. Der er stadig morgensang på nogle skoler - nok især på efterskoler og højskoler, men generelt synger vi mindre sammen, end vi har gjort tidligere. I de senere år er der dog taget en række initiativer for at styrke fællessangen. Der bliver med stor succes arrangeret sangaftener i lokale kulturhuse, morgensang på arbejdspladsen og maratonsang med højskolesange fra morgen til aften på DR og på Vartov i København.

Højskolesangbogen hyldes med 12 timers maraton-fællessang direkte på DR K og P2

(www.dr.dk, 07. mar. 2018)

Silkeborg Synger Morgensang

Mere end 200 personer møder op til morgensang i Kedelhuset på Papirfabrikken sidste torsdag i hver måned. Vi fortsætter den gode tradition [...]

(www.spildansk.dk, kalender for perioden 28. okt. - 3. nov. 2018)

Hos Rambøll synger de morgensang

Danske virksomheder skal synge noget mere. I hvert fald hvis det står til Mogens Jensen (S), der mener, at flere virksomheder bør sætte morgensang på programmet i hverdagen. I virksomheden Rambøll har det været en fast tradition i 25 år.

(Berlinske Tidende 08. aug. 2013)

Fællessang skaber fællesskab. Der ser vi tydeligt i en verden, der ellers ikke har meget med musik at gøre, nemlig sportens verden. Der findes næppe den håndbold- eller fodboldklub, som ikke har en klubsang eller et kampråb. Sangene giver kampgejst og sammenhold, og gennem sang viser

publikum sin støtte til netop deres hold. Til fodboldlandskampene i Parken "sejler" publikum op ad åen og bakker landsholdet op med kampråb, "bølger" og ikke mindst "Der er et yndigt land", som alle skråler med på af fulde hals. Her er fællessang i rødt og hvidt, og sangene er omdrejningspunkt for tusindvis af menneskers samvær og fællesskabsfølelse. Og dét er netop typisk for den folkelige sangtradition: den giver den enkelte tilknytning til fællesskabet og binder mennesker sammen. Samtidig forbinder den nutiden med fortiden og alle de andre, der gennem årene har sunget netop samme sang.

Nationalsangen er ikke en folkevise. Vi kender dens ophav, og den er overleveret til os på noder, som vi kender det fra den klassiske musik. Til gengæld har dens "funktion" til landskampen træk, som ligner brugen af folkemusik: den synges udenad, er for mange mennesker lært fra mund til mund, og den samler i den grad folk på stadion. Den synges i forbindelse med fodboldlandskampe på samme måde som "Vi sejler op ad åen" og lignende sange med et folkeligt ophav.

Orkestret spiller op

Det er ikke kun den sungne folkevise, der har rødder tilbage i middelalderen. Det samme gælder spillemandsmusikken – en instrumentalmusik, som i middelalderen har præget bybilledet sammen med anden form for underholdning og gøgl i gaden. Du kender måske lyden af musikken fra film eller serier, hvor spillemændene i fiktionens univers skaber stemning i en middelalderbys gader.

Fotograf Franseska Anette Mortensen: <http://aarhusfolkfestival.dk/galleri/>

Spillemandsmusikken er typisk instrumental, og den spilles i mindre grupper på instrumenter som fx violin, harmonika, klarinet, mm. Traditionelt set har man lært musikken "på øret", og spillemændene har været selvlærte musikere. Dette står i modsætning til den klassiske musiktradition, hvor musikerne har en musikuddannelse bag sig. Spillemandsmusikken vil typisk bære præg af det geografiske område, den er opstået i, og derfor vil folkemusik fra Irland lyde anderledes end folkemusik fra Danmark – og de vil begge lyde meget forskelligt fra tyrkisk folkemusik!

Vi har i Danmark stadig en levende tradition af spillemandsmusik med folkemusikfestivaler og foreninger, som samler folkemusikere fra hele landet, amatører såvel som professionelle.

Folkemusik på den store scene

Folkemusik kaldes i dag i mange sammenhænge for *folk*. Betegnelsen stammer fra 1960'erne, hvor den brede interesse for genren steg markant, ikke mindst i form af protestsange under ungdomsoprøret. Den amerikanske sanger og sangskriver Bob Dylan er ikonisk i den sammenhæng. Han var en af de musikere, som kombinerede *folk* med rock og genren *folkrock* opstod. Folkemusikken kom dermed ind på de store scener, på festivalerne og på hitlisterne og nåede ud til et langt bredere publikum end tidligere. Den havde fået et nyt udtryk tilpasset tiden i 1960'erne og 1970'erne.

Folk-bølgen startede godt nok i USA, men også i Danmark oplevede man en *folk-revival* med netop de amerikanske/engelske sangere og sangskrivere som forbillede. Det var musikere som Trille, Sebastian og Poul Dissing & Benny Andersen, der blev populære, og en række af deres sange findes i dag i Højskolesangbogen og synges som fællessange. Det samme gælder Lars Lilholt og Niels Hausgaard, der ligesom Poul Dissing stadig er aktive på den danske musikscene.

Også Kim Larsen er i flere sammenhænge blevet betegnet som en moderne trubadur. Hans musikalske produktion spænder vidt, men i hvert fald en del af de mindre rockede sange har et folkemusikalsk præg, mest tydeligt med sangen "Langebro", hvor han har sat ny tekst til en *traditional* – en melodi af ukendt engelsk/skotsk ophav. Og så har hans sange et enormt fællessangspotentiale og kan samle folk til alt fra lejrballsang til begravelser.

Folkemusik i moderne genrehybrider

Vi ser i disse år en stigende interesse for middelalderen og vikingetiden, fx i film og tv-serier, og dette gælder også den tidligste danske/nordiske musik, som bliver anvendt i en række nye sammenhænge.

I 1990'erne bearbejdede gruppen *Sorten Muld* en række gamle folkeviser. De gav viserne en helt ny lyd, idet de blandede traditionelle instrumenter som sækkepibe, harmonika, jødeharpe og drejelire med moderne instrumenter og et elektronisk lydbillede. På toppen af dette var den gamle visemelodi bearbejdet og tilpasset det moderne udtryk - forførende og mytisk sunget af forsangeren Ulla Bendixen. *Sorten Muld* skabte en genrehybrid, en blanding af den gamle folkevise og den moderne elektroniske musik. På den måde fandt folkemusikken endnu en gang vej ind i populærkulturen, bl.a. med priser ved Danish Music Awards 1998.

Sorten Muld (foto: Daniel Madsen, Gaffa 30.10.2008) Myrkur (foto: Sten Tronsgaard, Gaffa 22.10.2018)

Den danske *black metal*-sangerinde Myrkur har også taget folkemusikken til sig. Myrkur hedder egentlig Amalie Bruun, men har taget kunstnernavnet Myrkur, som på islandsk betyder "mørke". Hun blander den tunge og mørke *black metal* med den nordiske sangtradition, bl.a. i projektet "Folkesange". I en programomtale til den hollandske *heavy metal*-festival Roadburn Festival 2019 introduceres danske Myrkur på følgende måde:

*Folkesange brings together both traditional **Nordic** folk songs, as well as her own original compositions in a mesmerising swirl of ethereal darkness. As a classically trained multi-instrumentalist, **Amalie** utilises both modern and traditional instrumentation and accompaniments throughout **Folkesange**, enhancing the diverse and captivating performance.*

"I am excited to be performing at Roadburn 2019! I will be taking my Folkesange set and a line up of incredible folk musicians with me. I look forward to playing this special music at Roadburn"

Kilde: <https://roadburn.com/band/myrkur-folkesange/>

Til slut skal nævnes et sidste eksempel fra en helt anden verden, nemlig jazzens verden, hvor der er en lang tradition for at fortolke folkeviser og danske sange. Man taler endda om en særlig nordisk tone indenfor jazzen, som er inspireret af den nordiske folkemusik. Hvis du googler numrene "I skovens dybe stille ro" eller "Jeg gik mig ud en sommerdag at høre", vil du eksempelvis støde på jazz-bassisten Niels-Henning Ørsted Pedersens fortolkninger af disse folkemelodier.

Folkemusikken har altså mange ansigter. Mens nogle musikere spiller spillemandsmusikken så tro mod traditionen som muligt, giver andre de gamle sange en ny lyd og understreger dermed, at folkemusikken er i evig bevægelse, når den udvikler sig fra mund til mund, fra generation til generation.

Udblik til verden

Det er selvfølgelig ikke kun i Danmark, at man har en folkemusiktradition. Hvert land har sine lokale musikalske traditioner, og folkemusik fra andre kulturer kaldes med et fagbegreb typisk for "ikke-vestlig musik" eller "etnisk musik". Ordet etnisk kommer af det græske "ethnos" som betyder folkegruppe og en etnisk gruppe. Etnisk musik kan defineres geografisk som *musik, som har rod i lokale og regionale traditioner uden for Vesteuropa*, og som musikgenre som den musik, der *bygger på lokale, folkelige traditioner, synges på nationalsproget og spilles ofte på instrumenter, som hører det lokale område til* (O. Vinther, Musikhistorien 1, s. 20). Eller sagt på en anden måde. Etnisk musik er folkemusik fra andre lande. Mennesker i alle kulturer udtrykker sig med musik, og musikken binder den etniske gruppe sammen i et kulturelt fællesskab.

Naturfolk som samerne i Sverige og Norge, aboriginerne i Australien og indianerne i USA er eksempler på etniske grupper og deres lokale traditionelle musik, kaldes for etnisk musik, ligesom den skotske sækkepipetradition, argentinske tangorytmer, tibetanske strubesang eller indisk sitar-spil. Globaliseringen medfører dog, at førhen adskilte etniske musiktraditioner nu blandes på tværs af tidligere skel, og at der samtidig foregår en løsrivelse af kulturelt og lokalt bundne musikalske udtryk fra deres ophav. I dag blandes eller fusioneres musikformer med vidt forskellig etnisk, geografisk og musikalsk baggrund. I den vestlige verden inspirerer etnisk musik fra andre steder på kloden mange musikere, og den inddrages i musikken i form af rytmer, tonesprog, sangstil eller instrumenter. Indisk musik inddrages i dance-musik, mellemøstlig musik blandes med vesteuropæisk rap og i sommerens latino-pop-hits blandes en oprindelig sydamerikansk lyd med popgenren.

Så ligesom den danske folkemusik kan ændre sig og nærme sig populærmusik som hits eller jazz, kan etnisk musik fra hele verden smelte sammen med andre musikalske traditioner og udvikle sig til nye musikalske udtryk.

2.1 Arbejdsspørgsmål til *Folkemusik*

Folkemusik

1. Lav en brainstorm på tavlen med afsæt i ordet "folkemusik".
2. Lav en liste over de forskellige genrer og typer af folkemusik, som nævnes i teksten.
3. Find i grupper eksempler på kampsange/kampråb, rim og remser samt skålevers. Indøv dem i gruppen, og opfør dem for resten af holdet. Hvis musikholdet samtidig arbejder med rytmer, kan I i fællesskab skrive et par af sangenes rytmer ned på tavlen. Et kampråb egner sig godt til rytmenotation.
4. Udfyld med afsæt i teksten skemaet for "Folkemusik".

Fællessang

1. Prøv at huske situationer, hvor du/I har deltaget i fællessang. Hvor mange forskellige situationer kan I komme i tanke om?
2. Hvad synes I karakteriserer en god fællessang?
3. Syng i fællesskab "Der er et yndigt land". Er det en god fællessang? Hvorfor/hvorfor ikke?
4. Når der skal synges fællessang til forældremøder eller sommerafslutningen på gymnasiet, er det ofte svært at få folk til at synge med. Mange synger i hvert fald meget afdæmpet. Diskuter hvorfor det er så svært.
5. Rundt omkring i Danmark kan man deltage i forskellige former for fællessangsarrangementer. Det er tilsyneladende blevet mere og mere populært indenfor de senere år. Diskuter, hvad der får folk til at strømme til den slags arrangementer.

Folkemusik	
Formål	
Målgruppe	
Overlevering	
Hovedvægt (på komponist, fortolker/musiker, publikum?)	
Eksempler på genrer	
Evt. gennemgåede musikeksempler	

2.2 "Valravnen" & "Ravnen"

Folkevisen "Valravnen"

Noter til læreren:

Syng!

- Syng "Valravnen" som fællessang. Eksperimenter gerne med solister/mindre grupper undervejs i versene, men lad altid alle synge med på sidste linje.

[Noden findes fx i *Sangbogen I*, København: Wilhelm Hansen, 1988, side 11-12]

Samtaleemner omkring klaveret

- Komponist/tekstforfatter?
- Sangtekstens indhold, antallet af vers(!) og udfordringerne med at få teksten til at passe til melodien.
- Sangens form og opbygning
- Evt. repetition af begreber fra melodianalyse: taktart, toneart, højtone, rytmeværdier osv.

- Noter sammen efterfølgende de vigtigste begreber fra samtalen ved klaveret, fx folkeviser, ukendt ophav, strofisk form, dramatisk tekst, fællessang, osv.

Sorten Muld: "Ravnen" (1997)

Lyt!

- Lyt til en indspilning af "Ravnen".

Brainstorm

- Hvad kan I genkende fra folkevisen "Valravnen"? Og hvad er nyt?

Introduktion til Sorten Muld

- Søg på nettet: Hvem er Sorten Muld?

Musikalske kendetegn (auditiv analyse)

- Hvilken genre vil I mene, der er der tale om?
- Hvilke instrumenter anvendes? Fordel instrumenterne i to søjler under overskrifterne "Gammelt" (traditionelle/håndspillede instrumenter) og "Nyt" (moderne/elektroniske instrumenter/lyde).
- Har sangen et hook og/eller et omkvæd?
- Lav en formanalyse af sangen, gerne med afsæt i sangteksten, som kan findes på nettet. Sammenlign formen med formen på folkevisen "Valravnen": Hvad er bevaret og hvad er nyt? Hvorfor er der mon lavet ændringer i formen?
- Beskriv sangerindens sangstil. Hvad betyder hendes måde at synge på for jeres oplevelse af nummeret / sangens udtryk?

"Ravnen" som folkemusik

- Kig på jeres skema med typiske træk for folkemusik (eller kapitlet om folkemusik). Diskutér, i hvor høj grad Sortens Mulds "Ravnen" er et stykke folkemusik, dvs. hvad taler for og hvad taler imod, når I tager afsæt i skemaet med de typiske træk? Brug resultaterne fra jeres analyse i jeres argumentation.